

Perhetaustan vaikutus toisen polven maahanmuuttajien kouluttautumiseen Suomessa

Mahdollisuuksien tasa-arvo stressitestissä?

SAULI HYVÄRINEN & JANI EROLA

Johdanto

Perinteisissä muuttoliikkeitä vastaanottavissa eurooppalaisissa maissa, kuten Ranskassa ja Ruotsissa, yhteiskuntapolitiikan keskipisteeseen ovat nousseet näissä maissa kasvaneiden toisen sukupolven maahanmuuttajien muita heikommät mahdollisuudet yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Toisen polven maahanmuuttajien merkitys on kasvamassa myös Suomessa: muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien lasten osuuden arvioidaan kaksinkertaistuvan vuoteen 2025 mennessä (Ranto 2008, 3).

Mikä on toisen polven maahanmuuttajien asema suomalaisessa yhteiskunnassa? Pyrimme vastaamaan tähän kysymykseen tutkimalla perhetaustan vaikutusta Suomessa 1951–1980 syntyneiden toisen polven maahanmuuttajien yhteiskunnalliseen menestykseen koulutuksen perusteella. Aineistona käytämme Tilastokeskuksen väestölaskentojen pitkittäistiedostoa 1970–2007. Perhetaustan vaikutusten arviointiin käytämme satunnaisvaikutusten mallin (*random effects model*) avulla laskettuja sisaruskorrelaatioita.

Maahanmuutto mahdollisuuksien tasa-arvon erityiskysymyksenä

Kansainvälistä muuttoliikettä selittävät tekijät ovat perimmäiseltä luonteeltaan pysyneet samanlaisina kautta historian. Ihmiset muuttavat paikasta ja maasta toiseen tavoitellakseen parempaa elämää, oli syynä sitten uusi työpaikka, elä-

mänkumppanin löytäminen tai pako sodan jaloista. Maahanmuutolla tarkoitetaan kansallisvaltioiden rajat ylittävää muuttoa ja maahanmuuttajalla henkilöä, joka on syntynyt toisessa valtiossa, kuin missä hän tällä hetkellä pysyvästi asuu. Tähän suhteutettuna muuhun väestöön kuuluvat ne, jotka asuvat pysyvästi synnyinmaassaan. Toisen polven maahanmuuttajilla viitataan meidän tapamme niihin, joiden vanhemmista ainakin toinen on syntynyt ulkomailla (esim. Kilpi-Jakonen 2011). Toisinaan ryhmä rajataan tarkemmin kattaen vain ne, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla (esim. Martikainen & Haikola 2010, 13–16).

Ensimmäinen maahanmuuttajasukupolvi on lähes aina keskimääräisesti heikommassa sosioekonomisessa asemassa kuin muu väestö (esim. Behtoui 2004; Borjas 2003 & 2006; Hammarstedt & Palme 2006). Vaikka yhteiskunta pyrkii integraatiotoimin parantamaan maahanmuuttajien mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallistumiseen, kaikkia maahanmuuttajien ja muun väestön välillä vallitsevia menestyksen edellytysten eroavaisuuksia ei ole tosiasiallisesti mahdollista tasoittaa. Integraatiotutkimuksessa on korostettu inhimillisen pääoman – eli koulutautumisien – merkitystä maahanmuuttajien yh-

Tutkimus on toteutettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusprojektia "Life-course, disadvantageous experiences and socioeconomic inheritance" (päättösnumerot 138208 ja 130300). Kiitämme Juho Härköstä, Marika Jalovaaraa, Laura Kestilää ja Pasi Moisiota arvokkaita kommentteista.

teiskunnallisessa menestyksessä. Yksilöiden, jotka antavat työmarkkinoille yhtäläisen inhimillisen pääoman panostuksen, tulisi saada sieltä yhtäläiset tulot. Kaikki inhimilliset pääomat eivät kuitenkaan ole siirrettävissä maiden välillä. Kotimaassa hankitulla tutkinnolla ei enää uudessa maassa olekaan vastaavaa arvoa. Maahanmuuttoon liittyikin aina maakohtaisen inhimillisen pääoman menettämistä. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että vastaanottavan yhteiskunnan maaspesifi inhimillinen pääoma on määräävä tekijä maahanmuuttajien menestyksessä työmarkkinoilla (esim. Chiswick & Miller 1995; Dustmann & Fabbri 2003).

Vastaanottavassa maassa syntyneiden maahanmuuttajien lasten tulisi kuitenkin olla edellä mainitussa suhteessa hyvin erilaisessa asemassa kuin vanhempiensa. He kasvavat ja kouluttautuvat vastaanottavassa yhteiskunnassa, mistä syystä heidän tulisi myös olla samojen yhteiskunnallisen menestyksen mahdollisuuksia jakavien järjestelmien piirissä kuin muun väestönkin. Niin sanotun *mahdollisuuksien tasa-arvon* pitäisi toteutua heidän kohdallaan yhtä hyvin kuin muidenkin yhteiskunnan jäsenten kohdalla. Mahdollisuuksien tasa-arvolla tarkoitetaan tässä yhteydessä yhteiskuntapoliittista ihannetta, jonka mukaan lasten sosiaalisen aseman aikuisuudessa tulisi määräytyä heidän omien kykyjensä ja motivaation perusteella sen sijaan, että asema määräytyisi heidän synnyinperheensä taloudellisten, henkisten tai sosiaalisten resurssien pohjalta (Erola & Moisio 2004; Erola 2009; Erola 2010).

Ylisukupolvista eriarvoisuutta synnyttävistä tekijöistä erät, kuten peritty omaisuus ja sukuun liitetty arvostus, ovat tekijöitä, joiden suhteen maahanmuuttajat ovat lähes aina muuta väestöä huonommassa asemassa. Demokraattisten yhteiskuntien instituutioilla on vähän mahdollisuuksia – tai edes tahtoa – purkaa tällaisia mekanismeja. Vaikka perityllä omaisuudella ja arvostuksella saattaa olla suuri merkitys yksittäisten perheiden yhteiskunnallisen menestyksen kohdalla, selittävät ne varsin pienen sosiaalisen aseman kokonaisperiytyvyydestä ja mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumisesta koko väestössä. Sen sijaan suurempi yhteiskunnallinen vaikutus on sillä, millaisen koulutuksen synnyinkohortit saavat ja millaisilla työmarkkinoilla he pyrkivät koulutuksestaan hyötymään (Erola & Moisio 2004; Erola 2010). Tästä syystä yhteiskunnassa, jossa

pyritään saavuttamaan mahdollisuuksien tasa-arvo, pitäisi toisen polven maahanmuuttajilla olla vastaavat mahdollisuudet kouluttautumiseen kuin muillakin samassa maassa syntyneillä, vanhempien asemasta riippumatta.

Toisaalta perhetaustaan liittyvillä erilaisilla resursseilla pitäisi olla toisen polven maahanmuuttajilla muuta väestöä *pienempi* merkitys yhteiskunnallisen aseman periytymisessä. Maahanmuuttajavanhempia itseään mahdollisesti lähtöyhteiskunnassa edesauttaneet perityt sosiaaliset, henkiset ja taloudelliset resurssit eivät edellä mainitusta maaspesifistä inhimillisestä pääomasta johtuen yleensä säilytä arvoaan uudessa kotimaassa. Esimerkiksi vanhempi on voinut kotimaassaan hankkia lääkärin koulutuksen, joka kuitenkin Suomessa hyödyttää lasta vähemmän, kuin jos vastaava koulutus olisi hankittu Suomessa. Kun vanhempien resursseilla on vähemmän merkitystä, pitäisi muiden perittyjen tai eiperittyjen tekijöiden merkityksen korostua sosiaalisen aseman määrittämisessä. Eurooppalaisissa tutkimuksissa onkin esimerkiksi havaittu, että vanhempien koulutustasolla on heikompi yhteys toisen polven maahanmuuttajien koulutustasoon kuin muulla väestöllä (Heath & al. 2008, 220–221).

Koska perhetaustaan liittyvillä resurssieroilta tulisi maahanmuuttajien lasten kohdalla olla muuta väestöä pienempi merkitys yhteiskunnallisen aseman määrittämisessä, kertovat jäljelle jäävät erot pelkistetysti kasvuympäristöön liittyvistä haitoista tai eduista. Tällainen haitta voi olla esimerkiksi syrjintä. Toisen polven maahanmuuttajien tasa-arvoisuutta suhteessa kantaväestöön voidaankin pitää eräänlaisena mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumisen stressitestinä. Se, onko toisen polven maahanmuuttajilla muun väestön kanssa tasa-vertaiset mahdollisuudet tavoitella menestystä yhteiskunnassa, kertoo missä määrin yhteiskunnan instituutiot onnistuvat saamaan kasvuympäristön tuottamia eroja. Varsinkin silloin, kun tarkastelu tämän artikkelin tapaan kattaa toisen polven maahanmuuttajat laaja-alaisesti laajasti niin, että ryhmään kuuluvaksi katsotaan riittävän jo yksi ulkomailla syntynyt vanhempi, ei tasa-arvoisessa yhteiskunnassa pitäisi havaita suuriakaan eroja maahanmuuttajien ja muiden lasten sosiaalisten asemien välillä.

Kansainväliset kokemukset

Kansainvälisesti on aiemmissa tutkimuksissa osoitettu, että maahanmuuttajien ensimmäisen sukupolven suhteellisesti heikompi asema välittyy jossain määrin myös seuraaville sukupolville (esim. Borjas 2003; Behtoui 2004; Hammarstedt & Palme 2006). Vaikka huonosti menestyvien vanhempien lapset ovat todennäköisesti myös huonosti menestyviä, heidän taloudellinen suoriutumisensa liikkuu kohti populaation keskiarvoa. Sama pätee käänteisesti hyvin menestyviin. Ilmiö tukee metaforaa yhteiskunnasta etnisten ryhmien sulatusuunina, jossa ryhmien väliset eroavaisuudet haihtuvat sukupolvien myötä. (Borjas 2006, 58.) Vastaava mekanismi on todettu usean sukupolven sosiaalista liikkuvuutta tutkittaessa (Becker & Tomes 1986; Erola & Moisio 2004).

Toisen polven maahanmuuttajien on Euroopassa havaittu jakautuvan koulutuksessa ja työmarkkinoille pääsyssä hyvin ja huonosti menestyviin. Esimerkiksi Hollannissa huomattava osa toisen sukupolven turkkilais- ja marokkolaistaustaista sekä entisestä Jugoslaviasta peräisin olevista maahanmuuttajista menestyi hyvin, kun taas osa jää pahasti jälkeen koulumenestyksessä ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen heikentää oleellisesti tulevaisuuden työllistymismahdollisuuksia (De Valk & Crul 2008; Heering & ter Bekke 2008).

Euroopan ulkopuolelta muuttaneiden vanhempien lapset menestyvät Länsi-Euroopassa peruskoulutuksessa keskimäärin muuta väestöä heikommin (esim. Rangvid 2007; Hvistendahl & Roe 2004; Rothon 2007). Tosin maahanmuuttajaryhmien välillä on suuria eroja. Esimerkiksi kiinalais- ja intialaisperäiset vähemmistöt Britanniassa menestyvät koulutusmarkkinoilla muita – myös alkuperäisväestön – lapsia paremmin silloinkin kun sosioekonominen tausta on vakiointu (Rothon 2007). Myös eurooppalaista syntyperää olevat vähemmistöt menestyvät koulutuksessa jonkin verran muuta väestöä heikommin, joskin ero on melko pieni (Levels & Dronkens 2008). Vanhempien sosioekonominen asema uudessa yhteiskunnassa selittää silti merkittävän osan koulumenestyksen eroista toisen polven maahanmuuttajien ja muun väestön välillä (Heath & al. 2008, 220–221).

Länsi-Euroopassa toisen polven maahanmuuttajilla on muuta väestöä korkeampi taipu-

mus hakeutua korkean asteen jatko-opintoihin (esim. Vallet & Caille 1999; Fekjaer & Birkelund 2007). Lisäksi maahanmuuttajavanhempien motivaatio lastensa koulumenestyksen varmistamiseen on muun väestön vanhempia korkeampi. On esitetty, että lähtömaista muuttajat valikoituvat positiivisesti niin, että lähtevillä on keskimääräistä suurempi motivaatio ja kyky menestyä. Maahanmuuttajavanhemmat ovat lisäksi usein itse kokeneet syrjintää vastaanottavan maan työmarkkinoilla, ja koulutusta voidaan pitää keinona välttää syrjinnän vaikutukset. Lisäksi vanhemmat saattavat pohjata korkeat odotuksensa lasten menestyksestä suhteellisesti korkeampaan yhteiskunnalliseen asemaan, joka heillä on ollut lähtömaassa. (Heath & al. 2008, 223–224.) Kaikesta huolimatta maahanmuuttajataustaisten työmarkkina-asema näyttäisi olevan muuta väestöä heikompi silloinkin, kun maaspesifi inhimillinen pääoma, esim. koulutus ja kielitaito, on kontrolloitu (Nekby & al. 2008, 169–170; Behtoui 2004, 650). Ainoastaan yliopistotason koulutuksen on havaittu tasaavan nämä erot (Nekby & al. 2008, 188).

Suomalainen maahanmuuttotutkimus

Suomalainen maahanmuuttotutkimus on lähes kokonaan keskittynyt ensimmäistä maahanmuuttajasukupolvea koskeviin kysymyksiin. Niiden mukaan myös Suomessa ensimmäisen polven maahanmuuttajien sosioekonominen asema on merkittävästi muuta väestöä heikompi. Ulkomaan kansalaisten työttömyysaste on noin kolminkertainen muuhun väestöön nähden, 19 prosenttia vuonna 2007, vaikka se onkin tasaisesti pienentynyt 1990-luvun puolivälistä lähtien. Korkeimmat työttömyysasteet ovat Irakista, Iranista ja Somaliasta oletettavasti pakolaisina Suomeen muuttaneilla. (Tilastokeskus 2010, 27.) Maahanmuuttajien työllisyydessä ja sosioekonomisessa asemassa tapahtuu kuitenkin maassa asutun ajan myötä merkittävä myönteinen kehitys (Hämäläinen & al. 2005; Forsander 2007). Parantuneesta työmarkkina-asemasta huolimatta lähes puolet maahanmuuttajista on epävakaa-lla patkätöuralla, jolloin työ- ja työttömyysjakot vaihtelevat nopeasti (Forsander 2007, 328).

Pakolaistaustaisten ja entisen Neuvostoliiton alueilta muuttaneiden tulot ovat 40–60 prosenttia muuta väestöä ja OECD-maista muuttaneita

alhaisemmat (Gissler & al. 2006, 17). Muun ohella erityisesti pakolaistaustaisille maahanmuuttajaperheille kasautuu monia yleisiä lapsiperhekköyhyyden riskitekijöitä, joita ovat lasten ikä (pieniä lapsia), yksinhuoltajuus ja suuri lapsiluku (Väänänen & al. 2009, 38). Pakolaistaustaisilla myös vanhempien ja lasten lähtömaassa kokemien traumojen on havaittu vaikeuttavan lasten kasvua ja kehitystä Suomessa (Ekholm & al. 2008, 56).

Toisin kuin kevään 2011 eduskuntavaalien tuloksesta voisi päätellä, ovat suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan kaiken kaikkiaan ajan myötä muuttuneet myönteisemmiksi. Suhtautuminen on kuitenkin etnisesti hyvin hierarkkista, ja väestöryhmien ja sukupuolten asenne-erot ovat merkittäviä (Jaakkola 2009, 78). On havaittu, että niin kansalaisten kuin viranomaistenkin torjuvat asenteet määräytyvät hyvin pitkälti ulkonäön ja ihonvärin perusteella. Eniten syrjintää ovat kohdanneet somalialais- ja arabaustaiset maahanmuuttajat (Jasinskaja-Lahti & al. 2002, 135; Väänänen & al. 2009, 63).

Maahanmuuttajalasten kokemasta syrjinnästä ei ole Suomessa kattavaa tietoa. Sen sijaan toisen polven maahanmuuttajien kouluttautumisesta on Suomessa muutamia tutkimuksia. Ulkomailta syntyneiden vanhempien lapsilla on Suomessa alhaisemmat yhdeksännen luokan keskiarvot kuin muulla väestöllä ja peruskoulun jälkeinen koulupudokkuus on yleisempää. Lukioon jatkavien osuus vastaa kuitenkin muuta väestöä ja on jopa korkeampi, kun koulumenestys on vakioitu. Tämä viittaa vastaavaan polarisaatiokehitykseen, jota on havaittu yleisesti Länsi-Euroopassa. Osa toisen polven maahanmuuttajista menestyy erittäin hyvin ja osa todella heikosti. (Karpinen 2008, 143 & 149–151; Kilpi 2010, 117–125.) Erityisesti Saharan eteläpuolisesta Afrikasta muuttaneiden lapsilla jakautuminen on huomattavaa, koska heillä sekä koulupudokkuus että lukioon jatkaminen on huomattavasti valtaväestöä yleisempää. Tämän on nähty johtuvan yhtäältä pakolaistaustan vaikutuksista koulutukseen ja toisaalta ulkonäköön perustuvan syrjinnän välttämisestä. (Kilpi-Jakonen 2011.)

Erityisen keskeisinä tämän artikkelin kannalta voidaan pitää Kilpi-Jakosen (os. Kilpi 2010; Kilpi-Jakonen 2011) toisen sukupolven maahanmuuttajia koskeneita tutkimustuloksia. Kun sosioekonomiset taustatekijät, kuten vanhempien koulutus, tulot, työelämään osallistuminen ja perheen koko, on vakioitu, eivät koulumenes-

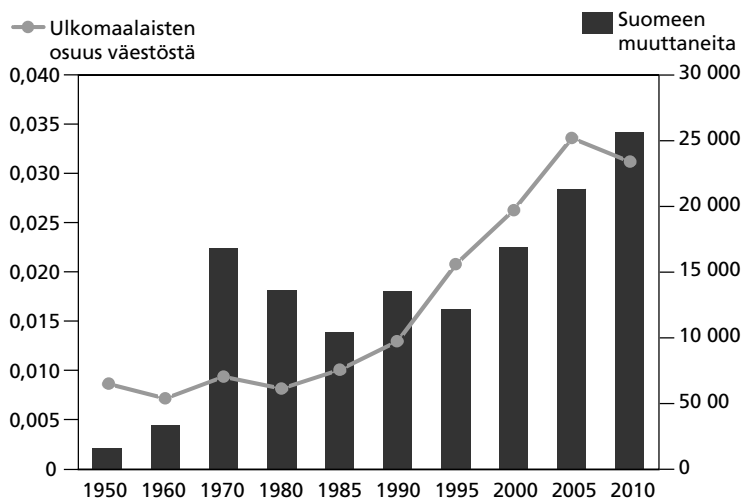
tys ja opintojen jatkaminen toiselle asteelle juuri eroa muusta väestöstä. Sosioekonominen tausta vaikuttaa siis yhtäläillä maahanmuuttajien kuin muun väestönkin lasten koulutukseen, eikä maahanmuuttotauustalla itsessään näy olevan siihen vaikutusta. Muun väestön tyttöjen poikia parempaa koulumenestystä ei havaittu toisen polven maahanmuuttajilla. Tasa-arvoisuus sekä myöhäinen valikoituminen yleissivistävään ja ammatilliseen koulutukseen tekevät suomalaisesta koulujärjestelmästä hyvän maahanmuuttajien lasten kannalta. (Kilpi 2010; Kilpi-Jakonen 2011.)

Maahanmuutto Suomessa

Ulkomaalaisten merkitys Suomen historiassa on ollut suuri ja erityisesti teollistumisen aikakaudella Suomi oli riippuvainen ulkomaalaisesta tietotaidosta. Suomeen muuttaneet kuitenkin integroituivat niin hyvin, että heitä ei ajateltu muista erillisinä maahanmuuttajina. Jo itsenäisyyden alkuvuosina Suomessa oli hyvin merkittävä ulkomaalaisväestö ja ulkomaalaisten määrä ylitti 1900-luvun alun tason vasta vuonna 1991. (Leitzinger 2008, 111 & 297–301.)

Kuviossa 1 on esitelty Suomeen ulkomailta muuttaneiden määrä sekä ulkomailta syntyneiden väestöosuus vuosina 1950–2010. Maahanmuuttajamäärät kohosivat hiljalleen sotien jälkeen ja saavuttivat uuden ennätystason 1970-luvun alussa, jolloin Suomeen muutti ulkomailta lähes 20 000 ihmistä. Maahanmuutto ja ulkomaalaisperäisen väestön osuus kasvoivat hyvin nopeasti 1900-luvun loppuvuosina. Maahanmuuton osalta Suomen 1990-lukua voi verrata Ruotsin 1940-lukuun, jolloin monia muita Länsi-Euroopan maita kohdanneet väestön muutokset rantautuivat myös Suomeen (Leitzinger 2008, 111). Vaikka ulkomaalaisperäisen väestön osuus Suomessa on vuosituhanen vaihteessa kasvanut huomattavasti (3,1 prosenttia vuonna 2010), se on edelleen pienin vanhoista EU-maista. Uusistakin jäsenmaista vain muutamilla ulkomaalaisten osuus väestöstä on Suomea pienempi (Tilastokeskus 2010, 2011).

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme maahanmuuttajien lapsia, jotka ovat syntyneet Suomessa vuosina 1951–1980. Kyseessä ovat siis karkeasti edellisen kuvion ensimmäisinä vuosikymmeninä Suomeen muuttaneiden lapset. Toisen sukupolven maahanmuuttajien määrästä ei

Lähteet: Suomeen suuntautunut maahanmuutto, Tilastokeskus 2007. Ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä, Tilastokeskus 1965, 43 (vuodet 1950 & 1960) ; Väestörekisterin pitkäikäisaineisto (vuosi 1970) & Tilastokeskus 2011 (vuodet 1980–2010)

Kuvio 1. Suomeen suuntautunut maahanmuutto vuosina ja ulkomailla syntyneiden osuus Suomen väestöstä 1950–2005.

Suomessa ole julkaistu tilastoja kuin aivan viime vuosilta. Vuonna 2007 toiseen sukupolveen lukeutui 41 937 henkeä, joista alle 14-vuotiaita oli 64 prosenttia, 15–24-vuotiaita 25 prosenttia, 25–44-vuotiaita kymmenen prosenttia ja tätä vanhempia yksi prosentti (Martikainen & Hainkola 2010, 29). Maahanmuuttajien toinen sukupolvi on siis tällä hetkellä todella nuori, mikä tarkoittaa, että heidän merkityksensä suomalaisessa yhteiskunnassa tulee huomattavasti kasvamaan seuraavina vuosina ja vuosikymmeninä.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksemme aineistona käytämme Tilastokeskuksen väestölaskentojen pitkäikäistiedostoa 1970–2007. Väestölaskentatiedot koostaan Suomessa noin 30 eri rekisteristä ja hallinnollisesta aineistosta, ja ne pitävät sisällään mm. väestön rakennetta, työssäkäyntiä, perhettä ja asumista kuvaavia perustietoja (Tilastokeskus 2007). Pitkäikäistiedosto pitää sisällään noin miljoonan suomalaisen tiedot, jotka on koottu väestölaskentatiedoista vuosilta 1970, 1975, 1980, 1985 ja 1987–2007. Aineisto on henkilötason pitkäikäisaineisto, eli samojen henkilöiden tilannetta kuvataan samoilla tunnusluvuilla tarkasteluvouden lopussa. Toisen polven maahanmuuttajien erottamisen pitkäikäistiedostosta mahdollistaa

synnyinvaltion kertova muuttuja, jolloin toisen polven maahanmuuttajiksi määrittyvät ne, joiden toisen vanhemmista synnyinmaa on muu kuin Suomi. Väestölaskennan pitkäikäistiedostoa ovat sosiaalisen liikkuvuuden tarkasteluun käyttäneet mm. Jani Erola ja Pasi Moisio (2002; myös Erola 2010) sekä sisaruskorrelaatiomallilla Erola (2011).

Tilastollisissa malleissa käsittelemme koulutusta jatkuvana muuttujana, joka mittaa inhimillistä pääomaa sen hankkimiseen vaadittavina koulutusvuosina. Tarkastelutapa on yleinen koulutusliikkuvuustutkimuksissa (vrt. Björklund & Salvanes 2011). Merkittävin ongelma koulutuksen mittaamisessa ajallisena jatkuvana muuttujana on, että se yhdistää muutokset marginaalisessa jakaumassa eli yleisessä koulutuksen leviämässä niiden muutosten kanssa, jotka liittyvät yhteyteen koulutustason ja lähtöaseman välillä (Breen & Jonsson 2005, 224). Käyttämässämme asetelmassa tätä ongelmaa ei ole, koska kyse ei ole ajallisesta vertailusta vaan erilaisten ryhmien välisestä vertailusta yli ajan. Sen mukaan peruskoulutuksen saaneiden katsotaan käyttäneen koulutukseen noin yhdeksän vuotta, ammatillisen keskiasteen koulutukseen noin 12 vuotta, akateemiseen keskiasteeseen noin 13 vuotta, alempaan korkeasteeseen noin 15 vuotta ja ylempään korkeasteeseen noin 17 vuotta.

Tarkastelua varten jaamme tutkittavat kolmeen kohorttiin. Ensimmäisen kohortin jäsenet

ovat syntyneet vuosina 1951–1960, toisen vuosina 1961–1970 ja kolmannen vuosina 1971–1980. Jokaisesta kohortista koulutustasoa on tarkasteltu kolmella eri mittaushetkellä, ja jokaiselta henkilöltä on otettu huomioon näistä korkein. Ensimmäisen kohortin koulutustaso on mitattu vuosina 1985, 1987 ja 1988¹, toisen vuosina 1995, 1996 ja 1997 sekä kolmannen vuosina 2005, 2006 ja 2007. Tarkasteltavat vuodet on valittu niin, että analyysissä pystytään hyödyntämään tuoretta aineistoa viimeisimmät mittaushetket mukaan lukien.

Aineiston suuresta koosta huolimatta toisen polven maahanmuuttajia on Suomeen muuton vähäisyydestä johtuen aineistossa hyvin vähän, 1951–1960 syntyneissä 404, 1961–1970 syntyneissä 284 ja 1971–1980 syntyneissä 279. Näin ollen toisen polven maahanmuuttajia on aineistossa yhteensä ainoastaan 967, kun taas niitä, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomessa, on 100 023. Toisen polven maahanmuuttajista valtaosalla toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa. Niitä, joiden molemmat vanhemmat ovat ulkomaalaissyntyisiä, on aineistossa vain kymmenen henkilöä. Osa-aineistomme maahanmuuttajavanhempien perheissä on aineistossamme 1,53 lasta, kun taas muissa perheissä on keskimäärin 1,57 lasta.

Kontrollimuuttujina käyttäme ainoastaan kolmea muuttujaa: sukupuoli (referenssikategoria miehet); dummy-muuttujat sille, että tiedot isästä tai äidistä puuttuvat, sekä molempien vanhempien koulutus. Maahanmuuttajien lapsista isän tiedot puuttuvat 8,5 prosentilta lapsista, äidin tiedot 1,35 prosentilta. Muun väestön kohdalla vastaavat luvut ovat 9,6 prosenttia ja 0,8 prosenttia. Vanhempien koulutusta on mitattu kolmiluokkaisella koulutustason mittarilla, jossa viisiluokkainen koulutusmuuttuja on edelleen yhdistetty luokkiin perusaste, keskiaste ja korkea-aste. Kolmiluokkaista muuttujaa on käytetty, jotta kaikkiin luokkiin on tullut riittävästi havaintoja myös toisen polven maahanmuuttajilla. Maahanmuuttajavanhemmat ovat aineistossamme kuitenkin hieman koulutetumpia kuin muut. Maahanmuuttajaisista 18,3 prosentilla on korkea-asteen koulutus, äideistä 7,16 prosentilla. Vastaavat luvut muilla isillä ovat 10,1 prosenttia ja äideillä 5,9 prosenttia.

¹ Aineisto ei sisällä tietoa koulutuksesta vuodelta 1986.

Perinteisesti yhteiskunnallisen aseman periytyvyyttä tutkittaessa käyterään vanhempien havaittuja ominaisuuksia, kuten yhteiskuntaluokkaa tai koulutustasoa, selittävinä taustatekijöinä. Mahdollisia sosioekonomiseen asemaan vaikuttavia perhetaustaan liittyviä tekijöitä on kuitenkin niin paljon, ettei yhä uusien selittävien muuttujien lisäämisellä ole mahdollista ottaa kaikkia vaikuttavia seikkoja huomioon. Ongelma on mahdollista kiertää sisaruskorrelaatiomenetelmää käyttäen. Sen avulla on mahdollista mitata perhetaustan kokonaisvaikutusta vertaamalla saman perheen sisarusten saavuttamia sosioekonomisia asemia toisiinsa. Sisaruskorrelaatio on perhetaustan kokonaisvaikutuksen summamittari, joka ottaa huomioon sen lähes kaikki osa-alueet, kuten yhteisen kasvuympäristön, vanhemmilta välittyneet kulttuuriset ja sosiaaliset pääomat, geneettisten ominaisuuksien periytyminen ja sisarusten keskinäisen vaikutuksen (esim. Hauser & Mossel 1985; Sieben & De Graaf 2001; Conley & Glauber 2007; Björklund & al. 2008; Erola 2011). Se sisältää kaiken, minkä sisaruksen jakavat – myös sen osan vanhempien vaikutuksesta, jota ei mitata tai havaita.

Tarkastelemme monitasoisiin tilastomenetelmiin kuuluvan satunnaisvaikutusten mallin (*random effects model*, vrt. Wooldridge 2002, 252) avulla lasketuilla sisaruskorrelaatioilla perhetaustan vaikutusta toisen polven maahanmuuttajien yhteiskunnalliseen menestykseen, jota tässä mitataan koulutustasolla. Monitasoanalyyseissä oletetaan, että samaan ryhmään kuuluvat havainnot, tässä tutkimuksessa saman perheen lapset, muistuttavat jossain määrin toisiaan. Käytännössä ryhmien välinen korreloituneisuus kuvaa havaintojen tilastollista riippuvuutta tietyn ryhmän sisällä tietyn ilmiön suhteen ja sitä mitataan sisäkorrelaatioksi kutsutulla, arvojen 0 ja 1 välillä vaihtelevalla, suureella. Sisäkorrelaatio, joka on käyttämässämme mallinnuksessa yhtä kuin sisaruskorrelaatio, on kahden samaan ylempään tason ryhmään kuuluvan alemman tason havaintoyksikön välinen korrelaatio. Se ei siis kuvaa kahden muuttujan välistä riippuvuutta, kuten perinteinen korrelaatio, vaan sisäkorrelaatio on yhtä muuttujaa kuvaava tunnusluku, joka kertoo havaintoyksiköiden samankaltaisuudesta kyseisen muuttujan suhteen. (Malin 2005, 491–492.)

Sisaruskorrelaatiomallissa mitataan sitä, kuinka suurta osuutta tietyn yhteiskunnallista asemaa mittaavan muuttujan, tässä tutkimuksessa kou-

lutustason, vaihtelusta voidaan pitää seurauksena perheiden välisestä keskiarvojen vaihtelusta. Jos aineistossa sisäkorrelaatio on esimerkiksi 0,34, niin 34 prosenttia mitattavan muuttujan kokonaisvarianssista johtuu perheiden välisistä keskiarvoeroista eli ryhmäkeskiarvojen vaihtelusta ryhmien välillä. Voidaan ajatella, että kaikki, mitä sisarukset jakavat, tiivistyy ns. perhetaustan kokonaisvaikutukseen, jota sisaruskorrelaatio mittaa.

Käytämme yhteiskunnallisen aseman mittarina koulutustasoa, tarkemmin koulutuksen pituutta vuosina. Esimerkiksi luokka-asemaan verrattuna koulutuksen etuna on se, että korkein koulutustaso saavutetaan suhteellisen varhain. Luokka-aseman kohdalla muutoksen arviointi olisi lähes mahdotonta käytössä olevaa aineistoa hyödyntäessä. Menetelmän matemaattiseksi mallintamiseksi oletetaan, että on olemassa yhteiskunnallisen aseman saavuttamista mittaava muuttuja y_{ij} , kuten tässä tutkimuksessa koulutuksen pituus, sisarukselle j perheessä i .

$$(1) \quad y_{ij} = \mu + \varepsilon_{ij}$$

Edellä olevassa populaatiomallissa μ on populaation keskiarvo ja ε_{ij} yksilötason komponentti, joka kertoo yksilön henkilökohtaisen sosiaalisen liikkuvuuden tason. Yksilöllinen osatekijä voidaan jakaa edelleen kaikille saman perheen i lapsille yhteiseen osatekijään a_i ja perheen i lapselle j yksilölliseen osatekijään b_{ij} .

$$(2) \quad \varepsilon_{ij} = a_i + b_{ij}$$

Koulutuksen pituuden sisaruskorrelaatio lasketaan kaksitasoisesta mallista:

$$(3) \quad y_{ijt} = \mu_t + a_i + b_{ij} + v_{ijt}$$

Mallissa y_{ijt} on koulutuksen pituus perheen i sisarukselle j hetkellä t , μ_t on koulutuksen pituuden keskiarvo populaatiossa hetkellä t , a_i on perhetason vaikutus koulutuksen pituuteen, b_{ij} yksilötason vaikutus koulutuksen pituuteen ja v_{ijt} ajan suhteen vaihteleva virhetermi.

Perhetason osatekijä kertoo perhekohtaisen poikkeaman väestön keskiarvosta, kun taas yksilötason osatekijä kertoo yksilön poikkeaman perhetason osatekijän keskiarvosta. Nämä osatekijät ovat itsenäisiä ja populaatiomallin yksilötason komponentin varianssi σ_ε^2 on perheiden välisen

varianssin σ_a^2 ja perheen sisäisen varianssin σ_b^2 summa.

$$(4) \quad \sigma_\varepsilon^2 = \sigma_a^2 + \sigma_b^2$$

Sisaruskorrelaatio lasketaan jakamalla perheelle yhteisten osatekijöiden varianssi perheiden välisen varianssin ja perheiden sisäisen varianssin summalla.

$$(5) \quad \rho = \frac{\sigma_a^2}{\sigma_a^2 + \sigma_b^2}$$

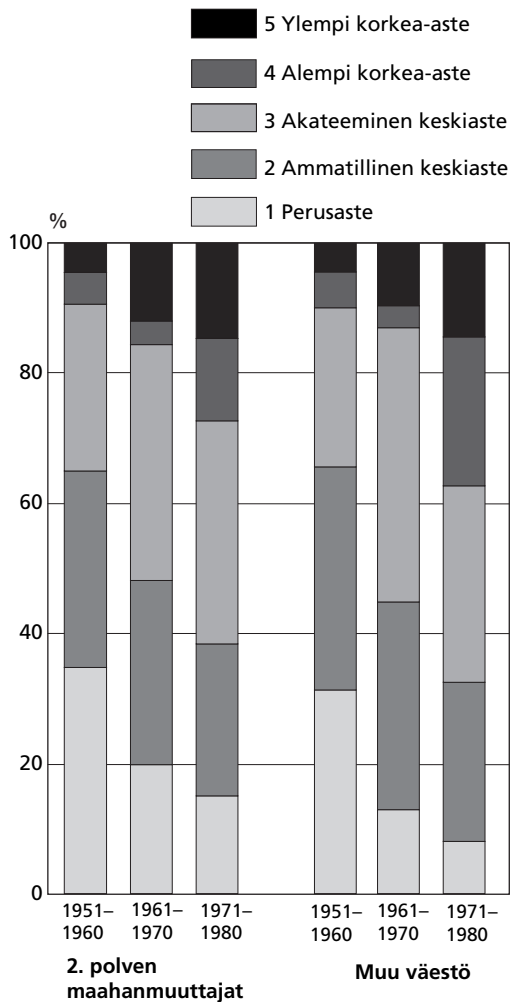
Tämä on yhtä kuin korrelaatio kahden sattumanvaraisesti valitun sisaruksen välillä. Mitä suurempi ρ on, sitä vahvempi on sisaruksille yhteisten perhetaustan tekijöiden (esim. perheen sosiaaliset vaikutukset, asuinalue ja geeniperimä) vaikutus yhteiskunnallisten asemien saavuttamisessa.

Koska perhetaustan vaikutusten erojen pitäisi olla havaittavissa nimenomaan eroina perhevariانسsissa, annamme perhevariانسsin saada eri arvot sen mukaan, onko kyseessä maahanmuuttajataustainen henkilö vai ei. Vanhempien ominaisuuksien, tässä tapauksessa koulutuksen, kontrolloimisen vähentää juuri perhevariانسsia. Näin ollen voimme arvioida sitä, kuinka suuri osa perhetaustan kokonaisvaikutuksesta selittyy juuri vanhempien koulutuseroilla.

Pidämme yksiläpiset perheet mukana analyysissä. Näin ollen ne vaikuttavat parametriestimaatteihin sekä yksilövariانسsiin estimointiin. Maahanmuuttajaperheestä yksiläpisiä on 60,7 prosentti (383/636), muista 57,8 prosenttia (36 721/63 493).

Perhetaustan ja vanhempien syntyperän vaikutukset koulutustasoon

Ensimmäiseksi käsittelemme koulutustason jakautumista eri syntymäkohorteissa sekä muun väestön että toisen polven maahanmuuttajien osalta. Kuvioissa 2 ja 3 esitetään koulutusjakamat syntymäkohorteittain ja vanhempien syntyperän mukaan jaoteltuna erikseen naisille ja miehille. Korkea-asteen koulutuksen hankkineiden osuus on ajan myötä selkeästi kasvanut sekä toisen polven maahanmuuttajilla että muulla väestöllä. Yleisen koulutustason nousu on koskettanut erityisesti naisia. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että käytännössä kaikkialla maail-

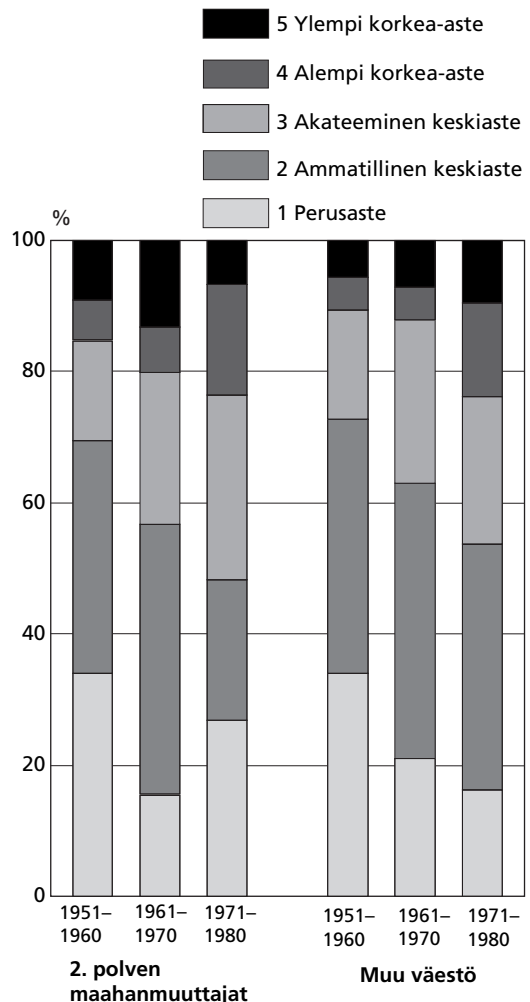

Aineisto: Väestölaskentojen pitkittäistiedosto 1970–2007

Kuvio 2. Toisen polven maahanmuuttajanaisten ja muun väestön naisten koulutusjakaumat syntymäkohorteittain

massa yleisen koulutustason nousu 1900-luvulla liittyy naisten koulutustason nousuun (Becker & al. 2010). Toisen polven maahanmuuttajien koulutustaso on painottunut muuta väestöä enemmän koulutusjakauman ääripäihin. Erityisesti vain perusasteella kouluttautuneita on toisen polven maahanmuuttajista suurempi osuus kuin muusta väestöstä.

Taulukossa 1 raportoidaan perhevarianssit toisen polven maahanmuuttajille ja muulle väestölle sekä yksilövarianssi koko väestölle. Näiden lukujen perusteella on taulukon alimmille riveille laskettu sisaruskorrelaatiot. Ensimmäisenä taulukossa on esitelty perhevarianssit keskivirheineen ilman kontrollimuuttujia. Seuraavissa malleis-

Aineisto: Väestölaskentojen pitkittäistiedosto 1970–2007

Kuvio 3. Toisen polven maahanmuuttajamiesten ja muun väestön miesten koulutusjakaumat syntymäkohorteittain

sa kontrollimuuttujiksi lisätään a) sukupuoli ja *dummy*-muuttujat sille, että tiedot joko isästä tai äidistä puuttuvat, b) syntymäkohortin ja sukupuolen interaktio päävaikutuksineen ja viimeksi c) molempien vanhempien koulutus.

Sisaruskorrelaatioanalyysin tulokset näyttävät, että perhetaustan vaikutus koulutustasoon on toisen polven maahanmuuttajilla noin viidenneksen korkeampi kuin muulla väestöllä. Tämä ero on tilastollisesti merkitsevää jo ensimmäisessä mallissa (χ^2 8,69, v.a. 1, $p=0,003$).

Kun sukupuolen, syntymäajan ja koulutustautaan vaikutukset on poistettu, selittää edelleen vakioimaton osa perhetaustasta muulla väestöllä 27,5:ä prosenttia koulutustasosta ja toisen polven

Taulukko 1. Toisen polven maahanmuuttajien ja muun väestön sisaruskorrelaatiot

	Vakioimaton malli	Vakioinnit:		
		sukupuoli, puuttuva isä tai äiti	sukupuoli, puuttuva isä tai äiti, kohortti	sukupuoli, puuttuva isä tai äiti, kohortti, isän ja äidin koulutukset
Perhevarianssi, maahanmuuttajien lapset (N=962)	2,41	2,48	2,44	2,04
Keskivirhe	0,27	0,27	0,28	0,25
Perhevarianssi, muiden lapset (N=100 028)	1,91	1,85	1,63	1,27
Keskivirhe	0,03	0,03	0,03	0,03
Yksilövarianssi, kaikki (N=100 990)	3,36	3,31	3,35	3,35
Keskivirhe	0,02	0,02	0,02	0,02
Sisaruskorrelaatio, maahanmuuttajien lapset	41,8 %	42,8 %	42,2 %	37,8 %
Sisaruskorrelaatio, muiden lapset	36,2 %	35,8 %	32,8 %	27,5 %

Aineisto: Väestölaskentojen pitkittäistiedosto 1970–2007

maahanmuuttajilla 37,8:aa prosenttia. Perhevarianssien ero on edelleenkin tilastollisesti merkitsevä (χ^2 12,39, v.a. 1, $p < 0,001$). Ainoa vakioitu vanhempien havaittu sosioekonominen tekijä, koulutustaso, selittää perhetaustan kokonaisvaikutuksesta maahanmuuttajien lapsilla itse asiassa jonkin verran pienemmän osan kuin muilla. Toisin sanoen perhetaustan kokonaisvaikutus on muita suurempi, mutta pienempi osa siitä selittyy vanhempien inhimillisen pääoman kautta. Nyt raportoimattomissa lisäanalyyseissa yksilövarianssin kohdalla ei ryhmien välillä havaittu eroja.

Parametriestimaattien avulla kyetään selvittämään, mikä on maahanmuuttotoustaustan tarkka vaikutus koulutuksen pituuteen pojilla ja tyttärillä eri kohorteissa. Kiinnostuksen kohteena olevat parametrit esitetään taulukossa 2. Ensimmäinen, malli A, on sama kuin taulukon 1 viimeinen malli. Siinä selittävinä muuttujina ovat vanhempien syntyperä, sukupuolen ja syntymäkohortin interaktio, äidin ja isän koulutustaso sekä puuttuvat tieto isän tai äidin koulutuksesta. Mallin A tulokset näyttävät, että maahanmuuttotoustaustalla on tilastollisesti erittäin merkitsevä vaikutus koulutuksen pituuteen, kuten myös sukupuolella, syntymäkohortilla ja molempien vanhempien koulutustasolla. Maahanmuuttajataustaisten koulutusaika on kuitenkin vain noin neljä kuukautta (0,25 vuotta) lyhyempi kuin muulla väestöl-

lä, kun kohortti, sukupuoli ja vanhempien koulutustausta on vakioitu.

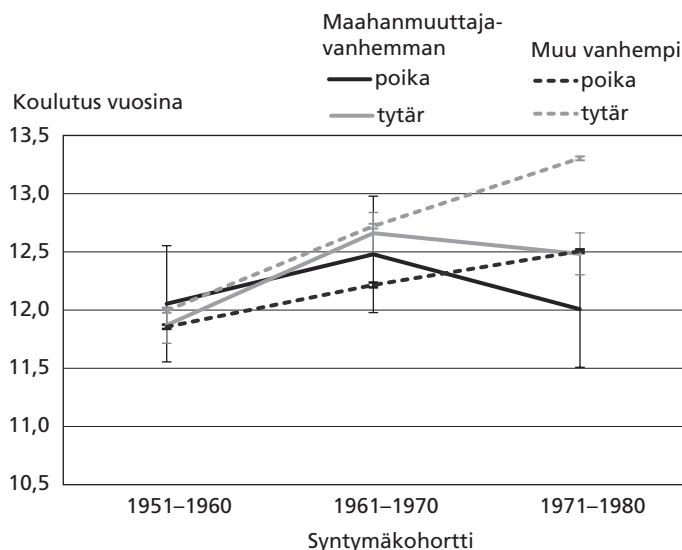
Mallissa B tarkastellaan maahanmuuttotoustaustan ja muiden selittävien muuttujien tilastollisesti merkitseviä interaktiovaikutuksia. Maahanmuuttajien lasten lyhyempi kouluttautuminen näyttäisi selittyvän ensinnäkin sillä, että tyttären koulutustaso poikkeaa kantaväestön tyttären koulutustasosta hieman enemmän kuin pojilla. Toiseksi vaikutusta selittää se, että maahanmuuttajataustaisten koulutuksen pituus on lyhentynyt merkittävästi verrattaessa 1951–1960- ja 1971–1980-syntyneisiin. Toisin sanoen toisen polven maahanmuuttajien huonompi koulutustaso on verrattain uusi ilmiö, joka koskee erityisesti nuorinta osaa tutkituista kohorteista. Maahanmuuttajien tyttären koulutus on kuitenkin muita naisia vähäisempi kaikissa kohorteissa.

Tulosten käytännön merkitystä voidaan arvioida laskemalla sukupuolen, kohortin ja maahanmuuttajataustan mukaisiin ryhmiin kuulumisen marginaaliefektit taulukon 2 mallin B estimaattien perusteella. Nämä esitetään kuviossa 4. Siitä selviää, kuinka keskimääräinen koulutusmäärä kasvoi kahden ensimmäisen kohortin välillä kaikissa ryhmissä, mutta suorastaan romahti nuorimman kohortin maahanmuuttajavanhempien lasten kohdalla. Erityisen huonossa asemassa koulutuksellisesti näyttävät olevan toisen polven

Taulukko 2. Koulutuksen keston satunnaisvaikutusanalyysin tulokset eri selittävillä muuttujilla

Päävaikutukset	Malli A		Malli B	
	Estimaatti	Keskivirhe	Estimaatti	Keskivirhe
Vakiotermi	14,10***	0,04	14,10***	0,04
Valtaväestötausta	Ref.		Ref.	
Maahanmuuttotausta	-0,25**	0,09	0,10	0,15
Mies	Ref.		Ref.	
Nainen	0,13***	0,02	0,14***	0,02
Syntynyt 1951–60	Ref.		Ref.	
Syntynyt 1961–70	0,20***	0,03	0,20***	0,03
Syntynyt 1971–80	0,13***	0,03	0,13***	0,03
Isällä korkea-asteen koulutus	Ref.		Ref.	
Isällä keskiasteen koulutus	-0,82***	0,03	-0,82***	0,03
Isällä perusasteen koulutus	-1,29***	0,03	-1,30***	0,03
Isän koulutus puuttuu	-1,50***	0,04	-1,50***	0,04
Äidillä korkea-asteen koulutus	Ref.		Ref.	
Äidillä keskiasteen koulutus	-0,64***	0,04	-0,64***	0,04
Äidillä perusasteen koulutus	-1,19***	0,04	-1,19***	0,04
Äidin koulutus puuttuu	-1,57***	0,09	-1,57***	0,09
Interaktiot				
Nainen*syntynyt 1961–70	0,36***	0,04	0,36***	0,04
Nainen*syntynyt 1971–80	0,67***	0,03	0,66***	0,03
Maahanmuuttajatausta * nainen			-0,27*	0,14
Maahanmuuttajatausta * syntynyt 1961–70			0,05	0,20
Maahanmuuttajatausta * syntynyt 1971–80			-0,75***	0,20
Satunnaisvaikutukset				
Perhevarianssi, maahanmuuttajien lapset	2,04***	0,25	1,94***	0,24
Perhevarianssi, muiden lapset	1,27***	0,03	1,27***	0,03
Yksilövarianssi, kaikki	3,35***	0,02	3,35***	0,02
Virhetermi	0,29***	0,00	0,29***	0,00
Sisaruskorrelaatio, maahanmuuttajien lapset	37,8 %		36,6 %	
Sisaruskorrelaatio, muiden lapset	27,5 %		27,5 %	
Khi ²	-451 396,53		-451 394,6	
BIC	874 456,304		874 473,246	

Aineisto: Väestölaskentojen pitkittäistiedosto 1970–2007

Kuvio 4. Sukupuolen ja maahanmuuttajataustan mukainen kouluttautuminen eri kohorteissa. Taulukon 2 mallin B estimaatteihin perustuvat marginaaliefektit, kun isän ja äidin koulutuksen ja vanhemman puuttumisen vaikutus on vakioitu

maahanmuuttajapojat, vaikkakin interaktioefektit paljastavat, että ero muun väestön samaa sukupuolta oleviin on suurempi tyttöjen kohdalla.

Testasimme myös mahdollista vanhempien koulutustason ja maahanmuuttajataustan interaktiota. Nämä estimaatit eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä, joten emme raportoi niitä tässä. Maahanmuuttajataustan negatiivinen vaikutus näyttää siis olevan riippumaton siitä, onko vanhemmalla korkea-asteen koulutus vai ei. Vanhempien koulutuksen vakioiminen ei myöskään vaikuta tilastollisesti merkitsevällä tavalla mallin B interaktioefekteihin. Vanhempien kouluttautuminen ei selitä siis kouluttautumisen muutosta maahanmuuttajien lapsilla tai maahanmuuttajatyttöjen muita tyttöjä vähäisempää koulutusta.

Kansainvälisissä toisen sukupolven maahanmuuttajien tutkimuksissa on lisäksi havaittu, että vanhempien lähtömaalla on suuri vaikutus lasten yhteiskunnalliseen menestykseen. Emme havainneet tilastollisesti merkitseviä eroja sen suhteen, onko siirtolaisvanhempi peräisin muista Pohjoismaista, OECD-alueelta vai sen ulkopuolelta. Tämä kuitenkin selittyy pikemminkin sillä, että vanhemman syntymävaltio on tuntematon (13,4 ulkomailla syntyneistä isistä ja 29,5 ulkomailla

syntyneistä äideistä)², kuin sillä, että vanhempien lähtömaalla ei olisi minkäänlaista merkitystä.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olemme tutkineet perhetaustan vaikutusta toisen sukupolven maahanmuuttajien koulutustason muuhun väestöön verrattuna. Tätä kautta voimme arvioida maahanmuuttajataustan vaikutusta yhteiskunnalliseen menestykseen Suomessa. Olemme selvittäneet, toteutuuko mahdollisuuksien tasa-arvo Suomessa samalla tavoin kaikille yhteiskunnan jäsenille riippumatta vanhempien syntyperästä.

Analyysiemme tulokset osoittavat, että Suomessa maahanmuuttajien perhetaustalla on muuta väestöä suurempi vaikutus kouluttautumiseen. Vanhempien koulutus puolestaan selittää maahanmuuttajien sisaruskorrelaatiosta jonkin verran pienemmän osuuden kuin muulla väestöllä. Tämä viittaa siihen, että maahanmuuttajavanhempien inhimillinen pääoma hyödyttää heidän lapsiaan vähemmän kuin muissa perheissä.

² Näiden vanhempien kohdalla kuitenkin tiedetään se, että he eivät ole syntyneet Suomessa.

Tuloksemme osoittavat, että viime vuosisadan loppupuolella syntyneiden toisen polven maahanmuuttajien koulutuksen pituus on noin yhdeksän kuukautta lyhyempi kuin vuosisadan puolessavälissä syntyneillä. Lisäksi maahanmuuttajien tyttäret kouluttautuvat kolmisen kuukautta muita tyttöjä vähemmän kaikissa kohorteissa. Vertailtaessa maahanmuuttajien ja muiden vanhempien tyttärien ja poikien kouluttautumista kaikkein huonoimmassa asemassa näistä näyttävät olevan maahanmuuttajavanhempien pojat, vaikkakin tytärten kohdalla ero maahanmuuttajien lasten ja muiden välillä on merkittävästi poikaa suurempi.

Tämä tutkimus on osa suomalaisen ylisukupolviesten muuttoliikkeiden tutkimuksen ensimmäistä aaltoa ja sen tulokset ovat samassa linjassa muiden viimeaikaisten toisen polven maahanmuuttajia tarkastelleiden suomalaisten tutkimusten kanssa (Karppinen 2008; Kilpi 2010; Kilpi-Jakonen 2011). Toisen polven maahanmuuttajilla koulutustaso painottuu muuta väestöä enemmän koulutusjakauksen ääripäihin. Toisen polven maahanmuuttajista korkeakoulutuksen hankkii lähes yhtä suuri osa kuin muustakin väestöstä, mutta muuta väestöä suuremmalla osalla koulutus jää peruskouluasteelle. Nämä tulokset vahvistavat myös aiemmissa tutkimuksissa havaitun polarisaatiokehityksen, jossa toisen polven maahanmuuttajista suurin osa pärjää hyvin, mutta osalle syrjäytymisen riskitekijät kasautuvat entistä voimakkaammin.

Se, että havaittu negatiivinen yhteys ei selity vanhempien koulutuseroilla, viittaa siihen, että ilmiössä on kyse muista kuin perhetaustan sosioekonomisiin olosuhteisiin liittyvistä tekijöistä. Yksi tällaisista tekijöistä on syrjintä. Tutkimuk-

semme ei paljasta, missä syrjintää mahdollisesti koetaan tai uskotaan koettavan. Paitsi että tulokset voivat selittyä syrjinnällä koulutuksen aikana, voivat ne selittyä myös sillä, että maahanmuuttajille koulutuksesta on muuta väestöä pienempi hyöty yhteiskunnallisesti etuoikeutettujen asemien saavuttamiseksi. Todellinen testi mahdollisuuksien tasa-arvon kannalta syntyy, kun kasvavat toisen polven maahanmuuttajien ikäluokat pyrkivät työmarkkinoille.

Muun muassa toisen polven maahanmuuttajien menestystä työmarkkinoilla onkin syytä tulevaisuudessa tarkastella tieteellisen tutkimuksen keinoin. Kaiken kaikkiaan tarve jatkotutkimukselle on suuri, jotta pystytään selvittämään kasvavan toisen polven maahanmuuttajien joukon asemaa Suomessa ja siten oikealla yhteiskuntapolitiikalla välttämään muissa Länsi-Euroopan maissa syntyneet ongelmat.

Voimme todeta toisen polven maahanmuuttajien olevan mahdollisuuksien tasa-arvon kannalta muuta väestöä heikommassa asemassa, kun mittapuuna käytetään koulutusta. Tämä näyttää olevan uusi ilmiö, jonka käytännön merkitys on ollut pieni vielä 1960-luvulla syntyneiden keskuudessa. Erityisen huolestuttavaksi ilmiön tekee se, että toisen polven maahanmuuttajien ”suuret ikäluokat” ovat Suomessa vasta kasvamassa aikuisiksi. Näiden kasvavien ikäluokkien tasavertaiset mahdollisuudet ovat integraation onnistumisen kannalta keskeisiä. Nuorinta syntymäkohorttia koskevat tulokset antavat aiheetta epäillä positiivisia näkymiä toisen polven maahanmuuttajien asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhteiskuntamme näyttää epäonnistuvan toisen polven maahanmuuttajien integroimisessa tasa-arvoiseksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa.

KIRJALLISUUS

- Becker, Gary S. & Tomes, Nigel: Human Capital and the Rise and Fall of Families. *Journal of Labour Economics* 4 (1986): 3, S1–S39
- Becker, Gary S. & Hubbard, William H. J. & Murphy, Kevin M.: Explaining the Worldwide Boom in Higher Education of Women. *Journal of Human Capital* 4 (2010): 3, 203–241
- Behoui, Alireza: Unequal Opportunities for Young People with Immigrant Backgrounds in the Swedish Labour Market. *Labour* 18 (2004): 4, 633–660

- Björklund, Anders & Salvanes, Kjell G.: Education and Family Background: Mechanisms and Policies. Teoksessa: Hanushek, Eric A. & Machin, Stephen J. & Woessmann, Ludger (toim.): *Handbooks in Economics*, Vol. 3. San Diego: North-Holland, 2011
- Björklund, Anders & Lindahl, Lena & Lindquist, Matthew: What More Than Parental Income, Education and Occupation? An Exploration of What Swedish Siblings Get from Their Parents. IZA Discussion Paper no. 3735, 2008

- Borjas, George J.: Making It in America: Social Mobility in the Immigrant Population. *The Future of Children* 16 (2006): 2, 55–71
- Borjas, George J.: The Economic Integration of Immigrants in the United States. WIDER Discussion Paper, 2003
- Breen, Richard & Jonsson, Jan O.: Inequality of Opportunity in Comparative Perspective: Recent Research on Educational Attainment and Social Mobility. *Annual Review of Sociology* 31 (2005): 1, 223–243
- Chiswick, Barry R. & Miller, Paul W.: The Endogeneity between Language and Earnings: International Analyses. *Journal of Labor Economics* 13 (1995): 2, 246–288
- Conley, Dalton & Glauber, Rebecca: Family Background, Race, and Labor Market Inequality. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 609 (2007): 134–152
- De Vlak, Helga & Crul, Maurice: Education. Teoksessa: Crul, Maurice & Heering, Liesbeth (toim.): The Position of the Turkish and Moroccan Second Generation in Amsterdam and Rotterdam: The TIES study in the Netherlands. IMISCOE Research, 2008
- Dustman, Christian & Fabbri, Francesca: Language Proficiency and Labor Market Performance of Immigrants in the UK. *The Economic Journal* 113 (2003): 695–717
- Ekholm, Elina & Mikkonen, Anna & Martiskainen, Taina: Access to quality education for asylum-seeking and refugee children in Europe. Finland Country Report: UNCHR, 2008
- Erola, Jani & Moisio, Pasi: Jähmettykö Suomi? Sosiaalinen liikkuvuus ja pitkäaikaistyöttömyys Suomessa 1970–1995. *Sociologia* 39 (2002): 3, 185–199
- Erola, Jani & Moisio, Pasi: Rakennemuutos ja sosiaalinen liikkuvuus Suomessa. Teoksessa: Kantola, Ismo & Koskinen, Keijo & Räsänen, Pekka (toim.): Sosiologisia karttalehtiä (3. painos). Tampere: Vastapaino, 2004
- Erola, Jani: Family background and the life cycle effects of father's class and income. Teoksessa: Connelly, R. & Lambert, P. & Blackburn, B. & Gayle, V. (toim.): *Social Stratification: Trends and Processes*. Aldershot, 2011 (painossa)
- Erola, Jani: Kohorttien väliset liikkuvuuserot. Haaste suomalaisen yhteiskunnan avoimuudelle. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2010): 3, 318–323
- Erola, Jani: Social Mobility and Education of Finnish Cohorts Born 1936–75. Succeeding While Failing in Equality of Opportunity? *Acta Sociologica* 52 (2009): 4, 307–327
- Fekjaer, Silke N. & Birkelund, Gunn E.: Does the Ethnic Composition of Upper Secondary Schools Influence Educational Achievement and Attainment? A Multilevel Analysis of the Norwegian Case. *European Sociological Review* 23 (2007): 3, 309–323
- Forsander, Annika: Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille? Maahanmuuttajien työmarkkina-asema yli vuosikymmen Suomeen muuton jälkeen. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja: *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, 2007
- Gissler, Mika & Malin, Maili & Matveinen, Petri: *Maahanmuuttajat ja julkiset palvelut - Terveystieteidenhuollon palvelut ja sosiaalihuollon laitospalvelut*. Työpoliittinen tutkimus 296. Helsinki: Stakes, 2006
- Hammarstedt, Mats & Palme, Märten: Intergenerational Mobility, Human Capital Transmission and the Earnings of Second-Generation Immigrants in Sweden. IZA Discussion Paper no. 1943, 2006
- Hauser, Robert M. & Mossel, Peter A.: Fraternal Resemblance in Educational Attainment and Occupational Status. *American Journal of Sociology* 91 (1985): 3, 650–673
- Heath, Anthony & Rothon, Cathrine & Kilpi, Elina: The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment and Occupational Attainment. *Annual Review of Sociology* 34 (2008): 211–235
- Heering, Liesbeth & ter Bekke, Susan. Labour and Income. Teoksessa: Crul, Maurice & Heering, Liesbeth (toim.): *The Position of the Turkish and Moroccan Second Generation in Amsterdam and Rotterdam: The TIES study in the Netherlands*. IMISCOE Research, 2008
- Hvistendahl, Rita & Roe, Astrid: The Literacy Achievement of Norwegian Minority Students. *Scandinavian Journal of Educational Research* 48 (2004): 3, 307–324
- Hämäläinen, Kari & Kangasharju, Aki & Pekkala, Sari & Sarvimäki, Matti: 1990-luvun maahanmuuttajien työllisyys, tuloverot ja tulonsiirrot. Työpoliittinen tutkimus 265. Helsinki: Työministeriö, 2005
- Jaakkola, Magdalena: *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: asennemuutokset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2009
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina: Rasismi ja syrjintä Suomessa. *Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- Karppinen, Krister: Koulumenestys, koulutukseen valikoituminen, tutkinnon suorittaminen ja työelämään siirtyminen. Teoksessa: Kuusela, Jorma & Etelälähti, Aulikki & Hagman, Åke & Hievanen, Raisa & Karppinen, Krister & Nissilä, Leena & Rönnberg, Ulla & Siniharju, Marjatta (toim.): *Maahanmuuttajaoppilait ja koulutus - tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistämistä*. Helsinki: Opetushallitus, 2008
- Kilpi, Elina: Toinen sukupolvi peruskoulun päätyessä ja toisen asteen koulutuksessa. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Haikola, Lotta (toim.): *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: SKS, 2010
- Kilpi-Jakonen, Elina: Continuation to upper secondary education in Finland: Children of immigrants and the majority compared. *Acta Sociologica* 54

- (2011): 1, 77–106
- Leitzinger, Antero: Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972. Tampere: Juvenes, 2008
- Levels, Mark & Dronkers, Jaap: Educational Performance of Native and Immigrant Children From Various Countries of Origin. *Ethnic and Racial Studies* 32 (2008): 8, 1404–1425
- Malin, Antero: Tutkimusaineiston rakenne ja kvantitatiiviset analyysimenetelmät. *Psykologia* 40 (2005): 5–6, 489–501
- Martikainen, Tuomas & Haikola, Lotta: Sukupolvet maahanmuuttajatutkimuksessa. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Haikola, Lotta (toim.): Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: SKS, 2010
- Nekby, Lena & Vilhelmsson, Roger & Özcan, Gülay: Do Host Country Education Even Out the Playing Field? Immigrant-Native Labor Market Gaps in Sweden. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 6 (2008): 2, 168–196
- Ranto, Sanna: Maahanmuuttajataustaiset koulutus-tilastoissa. Tilastoja 2008:1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2008
- Rangvig, Beatrice S.: Sources of Immigrants' underachievement from PISA-Copenhagen. *Education Economics* 15 (2007): 3, 293–326
- Rothon, Catherine: Can Achievement Differentials be Explained by Social Class Alone? An Examination of Minority Ethnic Educational Performance in England and Wales at the end of Compulsory Schooling. *Ethnicities* 7 (2007): 3, 306–322
- Sieben, Inge & De Graaf, Paul M.: Testing the Modernization Hypothesis and the Socialist Ideology Hypothesis: A Comparative Sibling Analysis of Educational Attainment and Occupational Status. *The British Journal of Sociology* 52 (2001): 3, 441–467
- Tilastokeskus: Suomen tilastollinen vuosikirja 2007. Helsinki: 2007. http://pxweb2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/vuosikirja2007/alku.htm (luettu: 10.5.2011)
- Tilastokeskus: Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2007. Helsinki: 2010
- Tilastokeskus: Väestö. Helsinki: 2011. http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html (luettu 18.10.2011)
- Wooldridge, Jeffrey W.: *Econometric analysis of cross-section and panel data*. Cambridge: MIT Press, 2002
- Väänänen, Ari & Toivanen, Minna & Aalto, Anna-Mari & al.: Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla. Esiselvitysraportti. Helsinki: Sektoritutkimuksen neuvottelukunta, 2009
- Vallet, Louis-André & Caille, Jean-Paul: Migration and Integration in France: Academic Careers of Immigrants' Children in Lower and Upper Secondary School. Obernai: ESF Conference - European Societies or European Society? Migrations and Inter-Ethnic Relations in Europe, 1999.

ENGLISH SUMMARY

Sauli Hyvärinen and Jani Erola: Impact of family background on educational attainment in second-generation immigrants in Finland – a stress test for equality of opportunity? (Perbetaustan vaikutus toisen polven maahanmuuttajien kouluttautumiseen Suomessa – mahdollisuuksien tasa-arvo stressitestissä?)

In this study we aim to determine the impact of family background on educational attainment among second-generation immigrants in Finland and how this differs from the rest of the population. Using sibling correlations, we explore the overall impact of family background on educational attainment among second-generation immigrants born in Finland in 1951–1980 when they were aged 25–37 years. Specifically, we are interested in how far the impact of family background is explained by parental education. We also compare

the differences between the sexes and 10-year birth cohorts as measured in terms of the amount of time spent in education.

The results show that in the realm of education, second-generation immigrants in Finland have much less equality of opportunity than the rest of the population. Family background has a greater impact on the schooling of immigrants' children than in other population groups. In their case parental education holds somewhat less explanatory power. The children of immigrants born in the 1970s study some 9 months less than children in other population groups, and the daughters of immigrants some 3 months less than other girls.

Keywords: second-generation immigrants, sibling correlations